

УДК: 159.923: 331.54
orcid.org/0000-0003-0238-7643
dx.doi.org/10.5281/zenodo.60157

Ю.В. Вербова
Національний педагогічний університет
імені В.Г.Короленка, м. Полтава

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНО-СМИСЛОВИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖІВ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ

У статті описані особливості структури ціннісно-смыслових орієнтацій студентів коледжів технічного профілю. Проаналізоване співвідношення граничних та вузлових категорії, індексу їх зв'язаності, продуктивності та змістовних характеристик ціннісно-смыслові сфери студентів коледжів з різним рівнем осмисленості життя. Визначені фактори, що структурують ціннісно-смыслові орієнтації досліджуваних. Описані особливості зв'язку осмислення життя та навчально-професійної мотивації студентів коледжів технічного профілю.

Ключові слова: ціннісно-смыслові орієнтації, осмисленість життя, граничні та вузлові смисли, фактори осмислення життя, продуктивність та зв'язаність смыслової сфери.

Ю.В. Вербова

СТРУКТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ЦЕННОСТНО-СМЫСЛОВЫХ ОРИЕНТАЦИЙ СТУДЕНТОВ КОЛЛЕДЖЕЙ ТЕХНИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ

В статье описаны особенности структуры ценностно-смысловых ориентаций студентов колледжей технического профиля. Проанализировано соотношение предельных и узловых категорий, индекса связанности, продуктивности и содержательных характеристик ценностно-смысловой сферы студентов колледжей с разным уровнем осмысленности жизни. Определены факторы, которые структурируют ценностно-смысловые ориентации испытуемых. Описаны особенности связи осмысления жизни и учебно-профессиональной мотивации студентов колледжей технического профиля.

Ключевые слова: ценностно-смысловые ориентации, осмысленность жизни, предельные и узловые смыслы, факторы осмысления жизни, продуктивность и связанность смысловой сферы.

Yu.V. Verbova

STRUCTURAL SPECIFICITIES OF COLLEGES TECHNICAL PROFILE STUDENT'S VALUE-MEANING ORIENTATIONS

The article is aimed to reveal the specificity of colleges technical profile student's value-meaning orientations structure. The interrelation of limit and nodal meanings, connection index, productivity and content characteristics of colleges technical profile

student's with different life meaningfulness level are analyzed. The factors of structuring the respondent's value-meaning orientations are identified. The specificities of colleges technical profile student's life meaningfulness and study-professional motivation connection are described.

Keywords: value-meaning orientations, life meaningfulness, limit and nodal meaning, life meaningfulness factors, connection and productivity of meaning sphere.

Актуальність дослідження структури ціннісно-сміслових орієнтацій студентів коледжів технічного профілю визначається наступними факторами. По-перше, у світлі актуальних суспільних, економічних та політичних подій сучасна молодь характеризується дисоційованістю, порушенням ієрархії та дезорганізованістю системи ціннісних орієнтацій та особистісних смислів, що негативно впливає на ефективне професійне самовизначення та саморозвиток студентства. По-друге, на сьогоднішній день у психологічній науці відсутній систематизований виклад особливостей ціннісно-сміслових орієнтацій студентів коледжів при значній кількості досліджень даного феномену серед молоді із вищих навчальних закладів. По-третє, швидкий поступ науково-технічного прогресу в усьому світі постійно ставить нові вимоги до професійної підготовки студентів технічного профілю, що значною мірою визначається специфікою їх ціннісно-сміслових орієнтацій.

З огляду на це, вивчення структури ціннісно-сміслових орієнтацій студентів коледжів технічного профілю є актуальним на часі.

Постановка проблеми. Важливість емпіричного дослідження ціннісно-сміслових орієнтацій студентів коледжів технічного профілю визначається тим, що ціннісно-сміслові орієнтації виступають психологічним утворенням, яке відображає особливості узагальноної інтерпретації життя та структурування особистого досвіду особистостями, з одного боку, та визначають переважаючі вектори життєвого (у тому числі і професійного) самовизначення – з іншого. Відповідно вивчення особливостей осмислення життя і ціннісно-сміслових орієнтацій студентів технічного профілю дає можливість інтерпретувати специфіку вироблення їх життєвої позиції, що визначає їх життєві та професійні перспективи. Окрім цього, узгодженість, структурованість та ієрархічність ціннісно-сміслових орієнтацій студентів відображає рівень усвідомленості молодою особистістю власного професійного вибору та визначає направленість процесу оволодіння професійно необхідними знаннями і навичками, окреслення особливого ставлення до майбутньої діяльності відповідно до провідних смислових настанов та ціннісних орієнтацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками проблема ціннісно-сміслових орієнтацій студентів вивчалась в контексті

аналізу їх динаміки як індивідуальних еталонів оцінки їх поведінки В.О. Белоусовою, В.Ю. Болотіною, В.А. Романецем; як регулятор діяльності в суб'єкт-об'єктних відносинах Т.В. Корніловою, І.П. Манохою. Проте, більшість досліджень даної проблеми не дають цілісного уявлення про сутність та ієрархічну структуру ціннісно-смыслових орієнтацій студентства [7; 8].

Питання ціннісно-смыслового самовизначення у процесі професійної підготовки студентів коледжу є актуальним і зараз. Зокрема, Г.К.Радчук [5] зазначає, що ціннісно-смыслові орієнтації особистості у процесі навчання і професійної підготовки узагальнюються в суб'єктній позиції студента як усталеному, суб'єктно-пристрасному смислопороджувальному центрі структури особистості, що детермінує активний характер професійно-особистісного саморозвитку у процесі фахової освіти. За даними В.Н. Недайвовой [3], особливості ціннісно-смыслових орієнтацій студентів коледжів виражаються в особливостях їх життєвої перспективи, що переважно характеризується дезорганізованістю структурних елементів та порушенням співвідношення траєкторій. При цьому, Н.Л. Перевезенцева [4] розглядає ціннісні орієнтації особистості як ресурс її професійного становлення, а О.О. Коваленко [1] – як провідний чинник становлення самостійності студентів. У процесі розвитку ціннісних орієнтацій студенти коледжу, на думку В.К. Кононової [2], стають більш самостійними на основі побудови реальних освітніх перспектив та за рахунок самоактуалізації у навчально-професійній діяльності. При цьому, становлення ціннісно-смыслових орієнтацій студентів коледжів, згідно К.В. Седих [6], відбувається у певному освітньому просторі, організація якого значною мірою впливає на осмислення життя студентами.

Мета статті полягає в описі особливостей структури та узгодженості ціннісно-смыслових орієнтацій студентів коледжів технічного профілю.

Вклад основного матеріалу дослідження. Нами було здійснено комплексне вивчення ціннісно-смыслових орієнтацій студентів коледжів технічного профілю. Дослідження проведене на базі Полтавського нафтогазового геологорозвідувального технікуму Полтавського національного технічного університету імені Ю.Кондратюка (участь у дослідженні взяли 120 студентів першого курсу (спеціальності «Буріння свердловин», «Експлуатація нафтових і газових свердловин»). У даному дослідженні нами передбачені певні внутрішні та зовнішні зв'язки системи ціннісно-смыслових орієнтацій студентів коледжів. Ми вважаємо, що доцільно вивчити зв'язки та залежності різних аспектів ціннісно-смыслових орієнтацій студентів коледжів. Зокрема, як якісний показник реалістичності та практичності ціннісно-смыслових орієнтацій студентів коледжів нами визначається осмисленість життя за методикою «Смысловиттєві орієнтації»

Д.О. Леонтьева, адже осмисленість життя висока тоді, коли ціннісно-смістова сфера функціонує відповідно до запитів особистості. Якщо ж ціннісно-смістова сфера характеризується низьким якісним показником функціонування чи порушенням зв'язків різних її компонентів, то показник осмисленості життя зменшується. Відповідно, у даній публікації нами порівняні показники вираженості зв'язків чи відмінностей рівня осмисленості життя студентів з іншими аспектами їх ціннісно-смістової та мотиваційної сфер.

За результатами проведеного емпіричного дослідження встановлено, що 46% досліджуваних характеризується вираженою осмисленістю життя. Тобто, вчинки та дії, які вони здійснюють, підпорядковуються загальній логіці їх життя, властивим їм зміслам та змісловим настановам. Окрім цього, 36% досліджуваних характеризується вираженим низьким рівнем осмисленості життя. Вони не мають провідних зміслових настанов, які регулюють їх професійне становлення, професійні вибори таких юнаків часто мають ситуативний характер та не підкоряються загальній життєвій логіці.

На основні цілісного розуміння ціннісно-смістової системи особистості нами передбачено, що рівень осмисленості життя корелює з особливостями структури та змістовної направленості змістової сфери студентів коледжів технічного профілю. Визначено, що студенти коледжів технічного профілю з різним рівнем осмислення життя характеризуються відмінними кількісними характеристиками змістової сфери. Так, студенти з високим осмисленням життя характеризуються переважно незначною кількістю граничних категорій (2 категорії використовують 58% студентів даної підгрупи а з категорій – 37% досліджуваних). Натомість, студенти коледжів з низьким рівнем осмислення життя характеризуються більш розширеною системою граничних зміслів. Так, 32% таких досліджуваних використовують 2 граничні категорії в осмисленні життя, 39% – з категорій, 14% – 4 та 11% – 5 категорій у побудові семантико-смістової картини світу.

Схожа тенденція зафіксована нами за вираженістю вузлових категорій студентів. Так, 2 вузлові категорії використовують 52% досліджуваних даної підгрупи, а 3 категорії – 36%, 4 категорії – 5%, а 6 категорій – 2%. Натомість, студенти з низьким осмисленням життя мають більш розширену систему вузлових зміслів. Зокрема, 2 категорії використовують 26% студентів даної підгрупи, 3 категорії – 43%, 4 категорії – 21%, 5 категорій – 7%. Тобто, студенти з низьким рівнем осмислення життя характеризуються більш широкою системою вузлових зміслових категорій в осмисленні життя.

Для доведення статистичної значимості відмінностей у кількісних показниках використані критерії t -Стюдента та r_s -Спірмена. Між групами студентів, різними за рівнем осмисленості життя, наявні статистично значимі відмінності у вираженості граничних ($t_{emn}=2,311^*$) та вузлових смислів ($t_{emn}=2,156^*$) на рівні статистичної значимості ($p \leq 0,05$). Тобто, кількісні показники смислової сфери студентів коледжів з різним рівнем осмислення життя істотно відрізняються, а якісна направленість даного зв'язку визначена нами за критерієм r_s -Спірмена. Нами зафіксована негативна статистично значуща кореляція (на рівні значимості ($p \leq 0,01$) за показником вираженості граничних смислів ($r_{semn}=-0,42^{**}$), та на рівні ($p \leq 0,05$) за показником розподілу вузлових смислів ($r_{semn}=-0,39^*$)) між рівнем осмисленості життя студентів та кількісними характеристиками їх смислової сфери. Тобто, чим меншу кількість граничних та вузлових категорій використовують студенти коледжів, тим більша осмисленість життя їм властива. Більш просто та однозначно інтерпретуючи події життя і свої вчинки, студенти коледжу більш чітко розуміють логіку власної поведінки, вибудовують смислові зв'язки у життєвих явищах та послідовностях подій.

Як вагомий аспект формування та означення внутрішньої структури ціннісно-смислових орієнтацій виступають також показники індексу зв'язаності граничних та вузлових смислів і продуктивність смислової сфери студентів коледжів технічних спеціальностей. Ми встановили, що студенти коледжів з різною осмисленістю життя суттєво відрізняються за показником зв'язаності граничних та вузлових категорій. Так, значення даного індексу серед групи студентів із низьким рівнем осмисленості життя становить 0,51, а з високим – 0,95 ($r_{semn}=-0,69^{**}$ ($p \leq 0,01$)). Тобто, з підвищенням індексу зв'язаності граничних та вузлових категорій студентів підвищується і осмисленість їх життя. Відповідно, зв'язаність смислової сфери та наявність чітко окреслених ієрархічних зв'язків у системі життєвих смислів студентів є вагомим чинником формування їх ціннісно-смислових орієнтацій.

Натомість, середнє значення показника продуктивності смислової сфери зменшується у залежності від рівня осмисленості життя. Так, студентам з низьким рівнем осмисленості властивий вищий показник продуктивності (2,45), ніж студентам з високою осмисленістю, де показник становить 1,56 ($r_{semn}=-0,46^{**}$ ($p \leq 0,01$)). Тобто, більш просто та однозначно інтерпретуючи події життя та свої вчинки, студентам коледжів легше їх осмислити та мати більш чітко визначену картину життя.

Встановлено, що студентам з низьким рівнем осмисленості життя властиві знижені показники децентрації (0,034) та рефлексивності (0,008) при вираженому значенні негативізму (0,315). Натомість, серед студентів із високим рівнем осмисленості життя показники децентрації (0,402) і ре-

флексивності (0,231) вищі, а негативізму (0,023) – менше виражений. Тобто, зі збільшенням осмисленості життя збільшується і вага використання категорій, які містять у собі ознаки децентрації ($r_{semt}=0,59^{**}$ ($p \leq 0,01$)) і рефлексивності ($r_{semt}=0,45^{**}$ ($p \leq 0,01$)), що можуть бути визначені як показники осмисленості життя. При цьому, показник негативізму пов'язаний з тенденцією до зниження рівня осмисленості життя ($r_{semt}=-0,61^{**}$ ($p \leq 0,01$)).

Нами зафіксовані відмінності у вираженості переважаючих цінностей студентів з різним рівнем осмислення життя. Зокрема, студенти, яким властивий високий рівень осмислення життя, характеризуються переважанням цінностей матеріального благополуччя, досягнення матеріального статусу, пізнання нового. Натомість, студенти з низьким рівнем осмислення життя характеризуються переважанням цінностей відпочинку, любові та здоров'я. При цьому, спілкування визначена нами як абсолютна цінність – властива як студентам із низьким, так і студентам з високим рівнем осмисленості життя.

Для доведення статистичної значимості відмінностей у проявах ціннісних орієнтацій у студентів із різним рівнем осмисленості життя нами використаний критерій ϕ^* -кутового перетворення Фішера. Студенти, яким властивий високий рівень осмисленості життя, мають більш чітко окреслену систему життєвих цінностей, серед яких найбільш вираженими є цінність матеріального благополуччя ($\phi^*=4,32^{**}$ ($p \leq 0,01$)), досягнення соціального статусу ($\phi^*=3,41^{**}$ ($p \leq 0,01$)) та пізнання нового ($\phi^*=3,46^{**}$ ($p \leq 0,01$)), при високій значимості спілкування для досліджуваних як з високим, так і з низьким рівнем осмислення життя ($\phi^*=0,23$).

Нами проаналізовані особливості переважаючих факторів формування ціннісно-сміслової сфери студентів коледжів технічного профілю. Зокрема, на основі якісного та змістовного аналізу відповідей досліджуваних за методикою межових смислів (Д.О. Леонт'єв) та опитувальника структури життєвих цінностей Ш. Шварца нами визначені наступні групи факторів, що організують систему ціннісних орієнтацій студентів коледжів технічного профілю. Найбільш впливовими факторами, що відображають змістовну направленість ціннісно-сміслових орієнтацій студентів коледжів, є «самопроєктування» (0,93) та «практичність» (0,89). При цьому вплив фактору «середовище» (0,56) має посереднє вираження у ціннісно-сміслових орієнтаціях досліджуваних експериментальної групи. Найменш впливовим фактором є «духовно-естетичний» (0,13), що фактично не представлений у сукупності усіх ціннісно-сміслових орієнтацій студентів коледжів.

Нами проаналізовані показники граничних та вузлових смислів і переважаючих ціннісних орієнтацій студентів коледжів відповідно до їх

співвіднесення із семантичним наповненням факторів контент-аналізу різних чинників формування ціннісно-сислової сфери досліджуваних.

Найбільш вагомим нами визначений фактор «самопроєктування» (0,93). Його семантичне наповнення у дослідженні складають конструкти «практичність», «логічність», «авторитет», «простота», «самотійність», «цілевідповідність», «успіх», «самодостатність», «свобода», «самовираження», «щастя», «матеріальне положення», «наполегливість», «осмисленість», «послідовність», «професіоналізм», «соціальний статус». Основна семантика даного фактору стосується побудови бажаного майбутнього та означення вагомих для студентів життєвих сфер і містить ті категорії, що визначають успішність у ефективному само проєктуванні.

До фактору «практичність» (0,89), який другий за семантичною вагою у ціннісно-сислових орієнтаціях студентів коледжів, нами віднесені смисли і цінності, що знайшли своє вираження у конструктах «практичність», «логічність», «простота», «самотійність», «цілевідповідність», «самодостатність», «матеріальне положення», «наполегливість», «послідовність». Семантичне наповнення даного фактору відображає характеристики пізнавальної діяльності студентів та їх ставлення до осмислення життя – перевага логічності, ієрархізованості, практичної орієнтованості ціннісно-сислових орієнтацій студентів коледжів.

До семантичного поля фактору «середовище», що третій за семантичною вагою у ціннісно-сислових орієнтаціях студентів експериментальної групи увійшли семантичні конструкти «самотійність», «свобода», «цінність близьких», «спілкування». Зміст даного фактору стосується ролі соціального оточення у формуванні ціннісно-сислових орієнтацій студентів експериментальної групи. Під соціальним оточенням у даному випадку розуміється уся сукупність соціальних контактів та їх впливу на ціннісно-сислову сферу студентів коледжів.

До складу «духовно-естетичного» фактору (0,13), який найменше виражений у семантичному полі студентів коледжів, нами віднесені семантичні конструкти «цінність близьких», «щастя», «допомога іншим», «пізнання вищих сил», «пізнання нового», «насолада прекрасним», «любов» та «досягнення суспільних змін». Зміст даного фактору охоплює усю сукупність понять, пов'язаних із моральними та естетичними цінностями особистості. При цьому, даний фактор найменш виражений серед студентів експериментальної групи.

Також, нами передбачено, що ціннісно-сислові орієнтації студентів коледжів технічного профілю пов'язані з властивими досліджуваним мотивами навчання. Останні визначені нами як чинник формування зрілих та реалістичних ціннісно-сислових орієнтацій студентів коледжу. Визначено, що студенти з різним рівнем осмислення життя мають відмінні

мотиви навчання у коледжі. Так, для 21% досліджуваних із високим рівнем осмисленості життя властива виражена мотивація на отримання знань у процесі навчання, яка на високому рівні властива лише 5% студентів із низьким осмисленням життя. Співвідношення низьких рівнів вираженості такого мотиву протилежне: 53% студентів першої підгрупи мають низький показник осмисленості життя, а тільки 30% досліджуваних із високим його показником мають не налаштовані на отримання знань у процесі професійного навчання ($r_{semm} = 0,37^*$ ($p \leq 0,05$)).

Високий рівень вираження мотиву оволодіння професією властивий 76% студентів із високим рівнем осмисленості життя та 32% досліджуваних протилежної підгрупи ($r_{semm} = 0,63^{**}$ ($p \leq 0,01$)). Тобто, студенти, які характеризуються високим рівнем осмислення свого життя, мають виражену орієнтацію на оволодіння професією, що визначається ними як компонент загальної життєвої перспективи.

Протилежна тенденція зафіксована нами за вираженістю мотиву отримання диплому. Високий рівень його вираженості властивий 55% студентів з низьким рівнем осмисленості життя та 36% студентів іншої підгрупи ($r_{semm} = -0,35^*$ ($p \leq 0,05$)). Тобто, визначено, що рівень осмисленості життя студентів коледжів визначає особливості їх мотивації навчання.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок у даному напрямку. Отже, нами зафіксована залежність між рівнем осмисленості життя студентів коледжів та кількісними характеристиками їх смислової сфери. Більш просто та однозначно інтерпретуючи події життя і свої вчинки, студенти коледжу більш чітко розуміють логіку власної поведінки, вибудовують смислові зв'язки у життєвих явищах та послідовностях подій.

Встановлено, що з підвищенням індексу зв'язаності граничних та вузлових категорій студентів коледжів підвищується і осмисленість їх життя. Натомість, з підвищенням продуктивності смислової сфери студентів коледжів показник осмисленості їх життя зменшується. Зі збільшенням осмисленості життя збільшується і питома вага використання категорій, які містять у собі ознаки децентрації і рефлексивності, що можуть бути визначені нами як показники осмисленості життя. При цьому, показник негативізму пов'язаний з тенденцією до зниження рівня осмисленості життя.

Студенти коледжу, яким властивий високий рівень осмисленості життя, мають більш чітко окреслену систему життєвих цінностей, серед яких найбільш вираженими є цінність матеріального благополуччя, досягнення соціального статусу та пізнання нового, при високій значимості спілкування для досліджуваних як з високим, так і з низьким рівнем осмислення життя.

Найбільш впливовими факторами, що відображають змістовну направленість ціннісно-смислових орієнтацій студентів коледжів, є «самопроекування» (побудова бажаного майбутнього та означення вагомих життєвих сфер, чинники ефективного самопроекування) та «практичність» (перевага логічності, ієрархізованості, практичної орієнтованості ціннісно-смислових орієнтацій). При цьому вплив фактору «середовище» має посереднє вираження у ціннісно-смислових орієнтаціях досліджуваної експериментальної групи, «духовно-естетичний» – найменше.

Осмисленість життя як інтегральний показник ціннісно-смислових орієнтацій студентів коледжів позитивно корелює з мотивом набуття знань і оволодіння професією, і негативно – з мотивом отримання диплому. Проте, проблема ціннісно-смислових орієнтацій студентів коледжів технічного профілю не є остаточно розробленою і потребує подальшого вивчення. Зокрема, предметом подальших наукових досліджень автора виступає означення механізмів формування ціннісно-смислових орієнтацій молоді в процесі професійної підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Коваленко О.О. Роль і місце ціннісних орієнтацій у формуванні самостійності студентів медичних коледжів / О.О. Коваленко // *Science and Education a New Dimension*. — *Pedagogy and Psychology*. — 2013. — 10. — P. 85-88.
- 2.Кононова В.К. Развитие ценностных ориентаций студентов колледжа как фактор повышения качества образования: автореф. дис... канд.пед. наук: 13.00.01. «Общая педагогика, история педагогики и образования» / В.К.Кононова. — Оренбург, 2006. — 22 с.
- 3.Недайвовов В.Н. Профессиональное самоопределение в моделях жизненного проектирования студентов технических колледжей: автореф. дис... канд. социол. наук: 22.00.04. «Социальная структура, социальные институты и процессы» / В.Н. Недайвовов. — Новочеркасск, 2005. — 23 с.
- 4.Перевезенцева Н.Л. Развитие профессиональных ценностных ориентаций студентов вуза потребительской кооперации в процессе обучения: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.13. «Психология развития, акмеология» / Н.Л. Перевезенцева. — Хабаровск, 2007. — 23 с.
- 5.Радчук Г.К. Психологічні засади професійного аксіогенезу особистості / Г.К. Радчук // *Психологія особистості*. — 2012. — №1. — С. 138-150.
- 6.Седих К.В. Психологія взаємодії систем: «сім'я та освітні інституції» / К.В. Седих. — Полтава: Довкілля-К, 2008. — 228 с.
- 7.Поденко А. В. Соціально-психологічна характеристика організаторських здібностей у студентів / А.В. Поденко // *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Випуск 31. Серія: психологічні науки: Збірник наукових праць у 3-х т. — Чернігів: ЧДПУ, 2005. — №31. — Т. 3. — С. 5-8.

8.Хомуленко Т.Б. Губристическая мотивация личности студентов / Т.Б. Хомуленко, К.И. Фоменко // Харьковская школа психологии: наследие и современная наука / Отв. ред. Т.Б. Хомуленко, М.А. Кузнецов. — Х.: ХНПУ им. Г.С. Сковороды, 2012. — С. 222-237.

Надійшла до редколегії 05.04.2016